

Відповідальний за випуск професор *В. І. Борисова*

А43 **Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лют. 2014 р. — Х., 2014. — 376 с.**

28 лютого 2014 р. Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого разом із Національною академією правових наук України і Харківським обласним осередком Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України» проведена Міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті професора, доктора юридичних наук, члена-кореспондента АН УРСР Василя Пилиповича Маслова.

Проведення конференції, присвячених пам'яті В. П. Маслова, було започатковано ще у 2003 р. і з того часу традиційно щороку збирає видатних цивілістів і молодих вчених із провідних наукових установ, вищих навчальних закладів не тільки України, а й інших країн, а також практичних працівників — суддів, нотаріусів, юрисконсультів.

У матеріалах конференції представлені результати наукових досліджень правників з основних проблем цивільного, сімейного, житлового та господарського права.

Рекомендовано для науковців, аспірантів, викладачів юридичних факультетів і вищих юридичних навчальних закладів, а також для працівників суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючих юристів, інших осіб, які вивчають і застосовують цивільне, сімейне, житлове та господарське законодавство.

УДК 347
ББК 67.34

© Національний юридичний
університет імені Ярослава
Мудрого, 2014

В. П. Маслов, ректор Харківського юридичного інституту (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) у 1962–1987 роках

<i>Казарян К. А.</i> Співвідношення понять «шлюбно-сімейні відносини» та «відносини подружжя»	293
<i>Калашник Е. Н.</i> Способи преодолання пробелов	296
<i>Каретник О. С.</i> Персональні дані фізичної особи в цивільному праві України: питання правової визначеності	298
<i>Карпенко О. І.</i> Проблема юрисдикції відносин в мережі Інтернет	301
<i>Кацюба К. В.</i> До питання про цивільну правосуб'єктність не підприємницьких товариств	304
<i>Коблюк І. С.</i> Практичне застосування договору про сплату аліментів на дитину за сімейним законодавством України	307
<i>Конюхова С. О.</i> Соціальний найм житла: європейський досвід	311
<i>Менська О. А.</i> Підстави примусового припинення права власності на об'єкти культурної спадщини	314
<i>Музыка Т. О.</i> Форма здійснення вибору в альтернативному зобов'язанні	317
<i>Панченко І. М.</i> Проблеми визнання права власності на нерухоме майно за набувальною давністю	320
<i>Польнікова Г. Г.</i> Медична послуга як різновид споживчих послуг	322
<i>Раманенко Д. Н.</i> К вопросу о порядке применения института аналогии в российском гражданском праве	325
<i>Рубан О. О.</i> Про форми вини роботодавця при відшкодуванні завданої ним шкоди	329
<i>Руденко А. В.</i> Субсидіарна відповідальність держави	332
<i>Самбір О. С.</i> Умови переходу прав кредитора до поручителя, який виконав забезпечене порукою зобов'язання	335
<i>Самойлова О. М.</i> Щодо питання відмежування способів забезпечення виконання зобов'язань від суміжних правових конструкцій	339
<i>Сіцук Л. В.</i> Проблеми оборотоздатності корпоративних прав та перспективи вдосконалення корпоративного законодавства щодо обігу корпоративних прав у цивільному обороті	342
<i>Слуток М. В.</i> Регулятивна роль принципів цивільного законодавства	346
<i>Собошник Р. В.</i> Особливості укладення договорів страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки	350
<i>Суц О. П.</i> Недоліки правового регулювання діяльності пайових фондів	353
<i>Уразова Г. О.</i> Відмова від здійснення права та відмова від права	355
<i>Устименко О. А.</i> Деякі аспекти оплатного вилучення тварини	357
<i>Філатова Н. Ю.</i> Особливості здійснення охорони і захисту прав саморегульованими організаціями	359
<i>Шляхта В. І.</i> Предмет договору найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини)	363
<i>Печеній О. П., Клименко С. С.</i> Проблема спадкування житла, що перебуває в процесі приватизації	366

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 92-й річниці з дня народження
доктора юридичних наук, професора,
члена-кореспондента АН УРСР В. П. Маслова

28 лютого 2014 р.

Відповідальний за випуск професор В. І. Борисова

Сіщук Л. В., молодший науковий співробітник Лабораторії корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ПРОБЛЕМИ ОБОРОТОЗДАТНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОБІГУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ОБОРОТІ

З розвитком ринкових відносин у цивільному обороті все частіше значну економічну цінність відіграють такі об'єкти цивільних прав як корпоративні права, що в умовах ринкової економіки є одним із найбільш прибуткових оборотоздатних об'єктів, що привертають інтерес як вітчизняних, так й іноземних інвесторів, які вкладають свої інвестиції в підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку. Адже з моменту створення корпорації учасники набувають корпоративні права, які, стаючи предметом цивільного обороту, можуть бути відчужені їх власниками на оплатній чи безоплатній основі за цивільно-правовими договорами або в порядку універсального правонаступництва (при реорганізації та при спадкуванні).

Як відомо, Господарський кодекс України (далі – ГК) відводить окрему главу поняттям «корпоративні відносини», «корпоративні права», але не містить норм, які б регулювали порядок набуття і здійснення корпоративних прав. У Цивільному кодексі України (далі – ЦК) визначається правовий механізм їх відчуження та переходу у порядку універсального правонаступництва. В той же час специфіка обігу корпоративних прав обумовлена тим, що ЦК не оперує поняттям «корпоративні права», а, натомість, застосовуються такі терміни як «частка», «акція», «пай», що перебувають у цивільному обороті. Більше того слід зазначити й про статтю 100 ЦК, в якій йдеться про право участі як особисте немайнове право, яке входить в зміст корпоративних прав, що поєднують у собі елементи майнових і немайнових прав, якими наділяються учасники юридичної особи корпоративного типу. Саме тому серед вчених – корпоративістів протягом значного часу ведуться дискусії щодо поняття

корпоративних прав як об'єктів цивільних прав, що можуть перебувати у цивільному обороті, зокрема:

1) корпоративні права являють собою певну єдність і є майновими правами. Частина має грошову оцінку і стосовно неї можуть фіксуватися рух матеріальних благ від однієї особи до іншої, а немайнові права слідує за ними (І. В. Спасибо-Фатєєва);

2) при відчуженні корпоративних прав відбувається перехід лише майнових правових можливостей, а немайнові корпоративні права виникають із закону та установчих документів корпоративної організації (В. І. Цікало);

3) корпоративні права відносяться до майна товариства в розумінні статті 190 ЦК (О. М. Великорода).

Як наслідок, відсутність законодавчого закріплення поняття «корпоративні права», а також неоднозначне сприйняття і тлумачення цього поняття вченими зумовлює на практиці складність їх переходу від учасника товариства до інших осіб (учасників товариства, товариства, третіх осіб), що неодноразово призводить, як не до порушення корпоративного інтересу в цілому, то до порушення інтересу учасника товариства або набувача корпоративних прав.

Безумовно теоретичне обґрунтування наведених підходів до визначення корпоративних прав та особливостей їх реалізації в цивільному обороті мають як наукове, так і практичне підґрунтя, оскільки пояснюють порядок набуття статусу учасника товариства. Проте вимоги сьогодення вказують нам й на прогалини, які необхідно заповнити, виходячи з потреб ринкової економіки, залучення іноземних інвестицій, підвищення фінансових показників товариства тощо. Все це зумовлює необхідність запровадити поняття корпоративних прав як самостійного об'єкта цивільних прав, що може вільно обертатися на ринку та бути конкурентоспроможним, враховуючи ділову репутацію та час існування товариства.

Однак, відповідно до діючого механізму похідного набуття корпоративних прав, зокрема у товариствах з обмеженою відповідальністю, особа набуває статус учасника товариства з моменту внесення змін до статуту товариства та державного реєстру, а не з моменту укладення договору як правової форми реалізації корпоративних прав. При цьому внесення змін до статуту товариства здійснюється на загальних зборах учасників за умови наявності кворуму, що забезпечить можливість їх проведення та прийняття відповідних рішень, що здійснюється шляхом

голосування. І саме на даному етапі набуття корпоративних прав виникає ряд питань, що досить часто мають місце на практиці. Як забезпечити наявність кворуму для проведення загальних зборів у разі набуття особою частки, яка необхідна для проведення таких зборів? Чи має право особа, яка за договором набула корпоративні права, реєструватися для участі у загальних зборах? Чи має право особа брати участь у загальних зборах, на яких приймається рішення про визнання її як учасника товариства та розглядати інші питання, що виносяться на голосування загальних зборів? Чи має право особа оскаржувати рішення загальних зборів, якщо вони були прийняті до прийняття її як учасника товариства?

Наведені питання вказують на недосконалість корпоративного законодавства, що обумовлюють часті випадки зловживання корпоративними правами одними учасниками товариства та порушенням корпоративних прав інших учасників. Змоделюємо таку ситуацію. Учасник ТОВ за договором дарування передав частку у розмірі 55 відсотків іншій особі, яка не є учасником товариства. Відповідно до Закону України «Про господарські товариства» загальні збори ТОВ будуть вважатися правомочними, якщо кворум становить більше як 60 відсотків голосів. Враховуючи норми закону, особа не може стати учасником товариства через відсутність кворуму для проведення загальних зборів і не може брати участь у скликанні таких зборів, адже ще не є учасником товариства. В той же час учасники товариства, які володіють недостатньою кількістю часток, можуть самостійно скликати загальні збори, збільшувати розмір статутного капіталу за рахунок внесків у збільшення власних часток, що призводить до розмивання і зменшення частки набувача, корпоративний інтерес якого стає фактично незахищеним. Отже, невизначеність правового статусу особи, яка набула частку у статутному капіталі за договором, вказує на відсутність ефективних способів захисту її прав. Це зумовлено, в першу чергу, відсутністю поняття корпоративних прав як єдиного оборотоздатного об'єкта цивільних прав, набуття якого вказувало б на нерозірваний у часі перехід всіх правомочностей від учасника товариства до особи – набувача. Зокрема, В. А. Васильєва вказує на те, що корпоративне право для цивільного обороту слід розуміти як єдиний неподільний об'єкт¹. Визнання корпоративного права як

¹ Корпоративне право України: підручник / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 167.

об'єкта цивільних прав дозволяє йому виступати предметом договорів, а вартісна сутність корпоративного права робить його привабливим для цивільного обороту¹.

Таким чином, можна дійти до висновку, що застосований законодавцем термін «частка», «акція» – це тільки правова форма, у якій корпоративні права переходять від учасника товариства до інших осіб. Корпоративне право як єдиний неподільний об'єкт, що являє собою комплекс прав майново-організаційного характеру, зміст яких визначається установчими документами та законом, заслуговує на окреме місце серед об'єктів цивільних прав, яким притаманні наступні ознаки:

- організаційно-майновий характер, що вказує на специфіку корпоративних прав та впливає з природи корпоративних відносин;
- оборотоздатність, тобто можливість переходу корпоративних прав від учасника товариства до інших осіб, що забезпечується шляхом укладення правочинів або здійснення інших правомірних дій;
- вартісний характер, що вказує на майнову цінність корпоративних прав, яка визначається із суми внесків до статутного (складеного) капіталу, що мають матеріальну цінність; прибуткової діяльності товариства та його ділової репутації на ринку капіталів;
- правовою формою фіксації корпоративних прав є частка (акція).

В той же час, враховуючи відсутність нормативного закріплення поняття корпоративних відносин як предмета цивільного-правового регулювання, відсутність законодавчого визначення корпорації як самостійного суб'єкта права, переліку організаційно-правових форм, які можна віднести до юридичних осіб корпоративного типу, конструктивного вирішення не віднайшло й питання визначення суті та місця корпоративних прав як об'єкта цивільних прав на кодифікованому рівні. Тому нині одним із шляхів подолання низки проблем, що стосуються визнання корпоративних прав як єдиного неподільного об'єкта цивільних прав, слід шукати у можливості вдосконалення корпоративного законодавства шляхом уніфікації правових норм, що визначають порядок переходу частки (акції, паю) у статутному (складеному) капіталі товариства та визначити єдиний одномоментний перехід та/або набуття частки (акції, паю) та прав, які ними закріплені (корпоративних прав), що надасть на-

¹ Васильєва В. А. Корпоративні правочини: поняття та особливості / В. А. Васильєва // Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. – С. 26.

бувачеві можливість одночасної реалізації корпоративних прав учасника товариства, а учаснику товариства гарантії володіння економічно привабливим об'єктом на ринку капіталів.

Смуток М. В., юрист юридичної фірми
«Примус Інтер Парес»

РЕГУЛЯТИВНА РОЛЬ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Актуальність проблеми застосування принципів цивільного законодавства до цивільних відносин зумовлена наявністю, поряд із визначальним значенням принципів, очевидної неузгодженості правових норм, що регламентують порядок застосування принципу, який вивчається у роботі. Окрім того питання практичного застосування загальних засад (принципів) залишається відкритим і у доктрині цивільного права. Адже, зазвичай, принцип у доктрині сприймається як категорія здебільшого філософсько-правова, віддалена від правозастосування та така, що справляє на юридичну практику незначний, ледь помітний, виключно ідеологічний вплив.

Врешті-решт, хотілося б акцентувати увагу на аналіз регулятивного значення принципів цивільного законодавства, на їхнє нормативне закріплення та співвідношення із іншими правовими нормами – саме ці питання, на мій погляд, є ключовими.

Так, згідно із частиною 1 статті 3 Цивільного кодексу України, загальними засадами цивільного законодавства є: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; свобода договору; свобода підприємницької діяльності; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність, розумність.

Використаний законодавцем термін «засада» в даному контексті за змістом співпадає із терміном «принцип», тому вважаємо за доречне використання останнього поряд із законодавчо встановленим.

Як вже було зазначено вище, питання сутності принципу взагалі розкривається через його особливості, пов'язані зі значенням принци-

пів для права в цілому та аспектами застосування принципів до цивільних відносин. Наголос на цьому міститься і в Науково-практичному коментарі до цивільного законодавства під ред. В. Г. Ротаня, де зазначено, зокрема, що принципи окремих галузей права покликані впливати на поточну правотворчу діяльність. Разом із цим суб'єкти правотворчої діяльності, в тому числі законодавець, повинні враховувати вимоги основних засад.

Проте, для того ж щоб з'ясувати співвідношення норм, які містяться у положеннях вже прийнятих нормативно-правових актів, у разі їхньої несумісності із встановленими принципами цивільного законодавства, варто за допомогою логічних засобів визначити ієрархічне положення норм статті 3 Цивільного кодексу поряд із нормами інших нормативно-правових актів.

Наслідки неврахування вимог основних засад є різними для законодавчих та інших нормативно-правових актів.

Спеціальні (конкретні) законодавчі положення підлягають переважному застосуванню перед загальними положеннями, тим більше – перед основними засадами, що є найбільш загальними положеннями. Отже, невиконання законодавцем вимог основних засад не є підставою незастосування законодавчих положень, які суперечать ст. 3 ЦК.

В свою чергу, підзаконні акти повністю підпорядковані Конституції і законам, в тому числі і найбільш загальним положенням законів. А тому підзаконні акти не можуть застосовуватись, якщо вони суперечать законодавчим актам, в тому числі і основним засадам, сформульованим у статті 3 Цивільного кодексу України.

На перший погляд, остаточно можна стверджувати, що норма, яка міститься у статті 3 Цивільного кодексу України є найбільш загальним положенням, а сфера її регулювання є надзвичайно широкою та поглинає усі види цивільних відносин. Це твердження було б правильним, якби не положення частини 2 статті 8 Цивільного кодексу України, яке істотно звужує сферу застосування принципів цивільного законодавства.

Якщо таке твердження можна було б (за умови відсутності норми, передбаченої частиною 2 статті 8 Цивільного кодексу України) взяти за основу вирішення будь-яких можливих колізій між принципами цивільного законодавства та іншими нормами, що містяться у актах цивільного законодавства, то вони логічно вирішувалися б із використанням правил *lex specialis derogat generali* та *lex superior derogat legi inferiori*.